

GLAVNIKARSTVO OD SREDINE 18. STOLETJA DO SREDINE
20. STOLETJA NA LOŠKEM

(Škofja Loka, Puštal, Hosta, Stari dvor)

Ustno izročilo pravi, da so glavnikarstvo pred približno 230 leti prinesli v Loko Tolminci (Kminci) in Vipavci. Tolminci so že v 17. stoletju kupovali v Loko žito, Ločani pa so krošnjariji s svojimi izdelki po sejnih na Vipavskem. V prvi polovici 18. stoletja se Ločani zlasti s platnom pojavljajo na sejnih po primorskih mestih in ga tovorijo celo v Italijo, zlasti v Trst in Videm.¹ Prav tako pa v Loko prihajajo furlanski in italijanski trgovci, ki kupujejo platno in živino. Trgovske stike z njimi vzdržujejo tudi podeželski obrtniki iz vrst kajzarjev in gostačev. Podatki o živahni trgovski izmenjavi lahko pri- trdijo ustnemu izročilu, za katerega so potrebni še pismeni dokazi o »importu« glavnikarske obrti v Loko.

Starejši loški glavnikarji

Na podatke o glavnikarjih naletimo v januarskem dokumentu leta 1752,² iz katerega je razvidno, kakšni so bili letni dohodki in s tem obdavčitve mest- nih obrtnikov. V obrazložitvi tega dokumenta je napisano, da je dohodek zelo skromen in da v prikazanem dohodku ni obračunana niti hrana niti stanova- nje. Zaradi preskromnega dohodka se morajo obrtniki zadolževati. V seznamu je šest glavnikarjev, ki bivajo v mestu in od katerih je eden hišni lastnik, ostalih pet je gostačev. Letni dohodek in obrtniški davek je bil naslednji: Jakob Loschan je lastnik hiše, ki ima letnega dohodka 15 goldinarjev in pla- čuje 17 krajcarjev davka;³ ostali plačujejo prav tako po 17 kr, kar znaša sku- paj 1 gld in 25 kr, letnega dohodka pa imajo: Jernej Lostreck 36 gld, Urban Solle 10 gld, Matija Loschan 12 gld, Jakob Kerlin 20 gld in Matevž Lostreck 14 gld.

V seznamu hišnih številc za leto 1825⁴ so trije Ločani, lastniki zidanih hiš, ki se ukvarjajo z glavnikarstvom: Janez Lošan v Mestu 8 (r. 1770, u. 1848), Jakob Kavčič v Mestu 10 v. Tminc (r. 1801, u. 1849), ki je leta 1826 že trgovec in Jurij Potočnik iz Mesta 107.

Za sredino 18. stoletja⁵ ni znan noben glavnikar med obrtnimi poklici za vas Puštal. Puštalci so bili kajzarji, podložniki puštalskih gospodov, ki so se preživljali z različnimi poklici od čevljarjev do številčno najmočnejše zastopanih tkalcev, usnjarjev in mesarjev. Kot glavnikarji so Puštalci omenjeni šele v 1. polovici 19. stoletja. V seznamu lastnikov hišnih parcel za leto 1826⁶ imamo tri glavnikarje: Franca Guzelja v. pri Mesari, Puštal 38, ki ima zidano hišo,

lastnika lesene hiše Jurija Fika v. Starman iz Puštala 40 in Jurija Eberla v. pri Juri iz Puštala 19. Puštalski glavnikarji so nosilci obrti, ki ostaja v družini, bodisi da prehaja na sinove in brate ali pa se s porokami njihovih hčera prenaša na zete ali svake.

Janko Jovan leta 1905⁷ v sestavku o glavnikarstvu v Puštalu pravi, da je glavnikarsko obrt v Puštalu prinesel praded znane Guzeljeve rodbine, ki se je leta 1820 priženil v Puštalo. Ta podatek ni točen. Praded je Franc Guzelj, rojen leta 1779 v Puštalu, ki se je leta 1808 poročil s Puštalko Heleno Eberl, ki izhaja iz glavnikarske družine: Helenina brata Jurij in Ignac sta bila glavnikarja. Že Guzeljev oče Jožef in njegov stari oče Janez sta živela vseskozi v Puštalu, kakor tudi še več rodov te veje. Vsekakor je bil Franc Guzelj pomembna osebnost v glavnikarstvu, precej premožen in verjetno tudi cenjen, saj je bil po večkrat na leto boter puštalskim otrokom, in to ne samo sosedovim in sorodstvu. Katerega leta se je začel ukvarjati z glavnikarstvom, ni znano. Prvi podatek, da je bil glavnikar, je iz leta 1817,⁸ ko je bil boter otroku usnarja Kalana iz Puštala 37. Leta 1826 je v seznamu hišnih lastnikov najprej omenjen kot tkalec in nato vseskozi kot glavnikar. Verjetno se je do tega leta ukvarjal z glavnikarstvom in tkalstvom, saj ga leta 1817 toži Jakob Starrn zaradi poravnave dolga v zvezi s platnom. Umril je leta 1842 zaradi diareje. Njegov sin Jurij se je izučil glavnikarstva pri očetu in se je verjetno ukvarjal z obrtjo do leta 1837, ko je začel trgovati z lanom.

Med tremi najstarejšimi puštalskimi glavnikarji iz leta 1826 je pomemben Jurij Sever, rojen leta 1799, ki je ob poroki leta 1825 z Antonijo Fik, sestro glavnikarja Primoža, stanoval kot gostač in glavnikarski pomočnik pri Francu Guzelju v Puštalu 38. Po poroki je živel do leta 1833 v rojstni hiši svoje žene v Puštalu 40, tega leta pa je kupil od Guzelja kajžo v Puštalu 19. (Po ustnem izročilu njegovih potomcev izvira Severjev rod iz Vidma, od koder naj bi prišel Jurij v Puštalo že kot izučeni glavnikar. Pismenih dokazov o tem zaenkrat še nimamo, drži pa, da priimka Sever ne zasledimo v Loki in Puštalu v matičnih knjigah, ki so nam na voljo od 17. stoletja do leta 1825.) Rod Severjev je dal 7 glavnikarjev, od katerih so bili štirje glavnikarski mojstri.

Od sredine 19. stoletja do sredine 20. stoletja

Vajenci

Iz raznih arhivskih podatkov, ki so nam na voljo in na podlagi katerih smo zaradi preglednosti sestavili za vsakega glavnikarja kartotečni list, je razvidno, da je imel najmlajši vajenec 10 let, najstarejši pa že 19 let, ko je prišel v uk k mojstru. Največ je bilo 13 do 15-letnih fantov, ki so se na željo ali na pritisk staršev odločili za ta poklic. Med rojstnimi kraji vodi Puštalo, sledijo Škofja Loka, Stari dvor, Hosta in Stara Loka, medtem ko so ostali kraji na Loškem številčno slabše zastopani in so dali po 1, 2 ali 3 bodoče glavnikarje. Ti kraji so: Pungert, Lipica, Suha, Reteče, Godešič, Grenc, Virmaše, Sv. Duh, Šutna, Bitnje, Sv. Andrej, Sv. Barbara, Črni vrh in Poljane. Kraji Kranj, Brest v Istri in Trst pa so dali po enega glavnikarja, ki so se izučili v Puštalu ali Loki.

Učna doba je bila tri leta. Mojstri so po potrebi tudi samovoljno skrajševali ali podaljševali učno dobo; to je razvidno iz seznama mojstrov za leto 1888,⁹ kjer je v opombi zapisano, da mojster Jakob Štrekelj v. Matajc svojemu vajencu skrajšuje učno dobo na 2 in pol leti pod pogojem, če bo vajenčeva

mati o sv. Uršuli 21. oktobra 1888 plačala mojstru 15 f., če pa ne, se bo moral učenec učiti tri leta. Vajenci do leta 1889 niso obiskovali nobenih šol. Zato so bili v glavnem čisto odvisni od mojstrove dobre in slabe volje, od njegovega značaja. V večini primerov so prvi dve leti delali vsa druga dela (pomagali gospodinji v kuhinji, sekali drva ipd.), ali pa so opravljali delo, ki je bilo najbolj smrdljivo, umazano in težko (čiščenje rogov in izpiranje glavnikov). Hrano in stanovanje jim je nudil mojster. Hrana je bila slaba, saj je gospodinja že pri kosu kruha skoparila in odrezala še tanjšega kot mojster, drugod pa je bil mojster tisti, ki je gledal, da vajenci niso bili preveč »požrti« pri jedi; stanovanje je pomenilo: spanje na rožnini v delavnici ali na senu v podstrešju. Za svojo delo niso dobili nobenega denarja. Ob nedeljah in praznikih so hodili domov. Mnogi vajenci so obupali in se k mojstru sploh niso več vrnili; raje so se odločili za drug poklic, misleč, da bodo drugje imeli boljše pogoje. Zelo radi so menjavali mojstre, ali pa so jih mojstri sami spodili.

Prvo vpisovanje v Obrtno nadaljevalno šolo se je začelo 2. in 3. februarja 1889.¹⁰ Učenci so pri vpisu plačali 50 kr. Obrtna šola je imela pripravljani tečaj ter prvi in drugi razred. V zvezi z ustanovitvijo Obrtno nadaljevalne šole v Škofji Loki je ravnatelj osnovne šole in mestni odbornik Franc Papa prosil za strokovno pomoč šolskega vodjo Burnika v Kamniku, kjer je bila obrtno nadaljevalna šola ustanovljena že nekaj let prej. Med drugim ga sprašuje tudi za glavnikarje. Burnik v dopisu, poslanem Papi 26. februarja 1889,¹¹ pravi, da »češljarji« risanja ne potrebujejo, razen če »češalje« tudi okrašujejo. V tem primeru bi ti potrebovali prostoročno risanje. Da bi bile za »češljarje« potrebne kakšne posebne strokovne metode pouka, Burniku ni bilo znano.

Leta 1889¹² je vodstvo Obrtno nadaljevalne šole poslalo vabila glavnikarskim mojstrom Antonu Fiku, Luku Dagarinu, Blažu Notarju, Matevžu Ostercu, Francu Severju in Lovrencu Stajerju, naj pošljejo svoje vajence v šolo. Tega leta je imela šola pouk ob ponedeljskih in petkih od 19.30 do 21.30 ure zvečer in vsako nedeljo od 10. do 12. ure.¹³ Prijavljenih glavnikarskih učencev je v tem letu bilo trinajst.

Mojstri so vajence neradi pošiljali v šolo, zato so učenci izotajali od pouka. Na mesečne opomine vodstva šole so mojstri pošiljali pritožbe, češ da je vpisnina previsoka in da je pouk prepozno zvečer. Tako v dopisu, poslanem glavnikarskemu mojstru Janezu Severju v. Klanfarju iz Puštala 17,¹⁴ sprašuje predsednik Obrtno nadaljevalne šole Sušnik mojstra, zakaj je njegov učenec Matevž Hartman zamudil 6 ur pouka. Mojster je odgovoril, da je vajenca bolela roka. V dopisu, poslanem leta 1889 mojstru Antonu Fiku v. Starmanu iz Puštala 38¹⁵ zaradi zamujenih ur vajenca Franca Prezlja, pa mojster odgovarja, da pošlje rajši vajenca stran, kot da bi ga pustil ponoči hoditi v šolo; pravi, da pride domov ob enajstih ali ob polnoči in da toliko časa ne bo čakal nanj. Glavnikarskemu mojstru Matevžu Ostercu v. Ažmanu¹⁶ iz Puštala 8 se je zdela vpisnina 50 kr očitno previsoka, zato je poslal 15. marca 1889 dopis vodji šole Francu Papi in se med drugim takole hudoval: »Jest jih rajši vam dam in tem zmiram pustim, da jih vgvantate in jesti dajete, jih ni treba necoj damu izpustiti, le vi dejte nim postelja in vse, kar potrebujejo, tuki že tako teško živimo, da se skoraj namore, zdej pa še vsaki dan plačevati, to ni prav...«

Mojstri so se ob sprejemu vajencev pismeno različno obvezali: Nekateri mojstri bodo učencu dali hrano, stanovanje in obleko; drugi samo hrano in stanovanje, z obleko pa ga bo preskrbel prvi dve leti oče ali mati, tretje leto

Štev. 111.

Gospod Fik Lorenz, glavnik. mojster
Prüthal t. 38

Ker je Vaš učence Prezely Franz v mesci 27/2 do 16/3 1889
s učnikom v obrtno-nadaljevalni šoli zamudil, brez da bi se
mu bile mogle opravičiti, naróča se Vam ozirom na §. 100 obrtne
postave z dne 8. marca 1885 l. in §. 13 potujenih pravil tukajšnje
obrtne-nadaljevalne šole v spodnji izjavi lastnoročnim
podpisom v §. 8 nek podpisaneemu odbornu naznaniti, zakaj
Vaš učence Prezely Franz tako ganikno šolo obiskuje.

OBORNA-VORSTAND DER
V SKOFEJI LOKI
AUSSCHUSS D. GEWERBESCHULEN
FÜR DIE DUNGSCHULE
IN BISCHOFFLAUB

Dne 16. marca 1889.

Predsednik:

Anton Fik

Izjava:

Podpisam stem izjavim, da moj učence Prezely Franz
iz naslednjih razlogov nij redno v obrtno-nadaljevalno šolo hodil:
koder ste tok čudno šola na štimal, kvečet
od 2 in do 4 ure te ure, to ni prav de bi
tak otraci po noči von od zurej ostajal,
drujga ni koder šola mine, ket pulja
se od ranj, in ljudem še misu na deja,
kvečet prosim de bi na bla šola, ka take
stroke oni, de bi po noči von okal
laxil se na pride ob 10 ure damu
keder se mu rodi ob 11 ali ponoči ali bom
vsak večer tolk carita po kancu in merku ma.
V Prüthal-n. Dne: 19/3 1889
Ba rajši stam dam ket de bi
po noči vsolu hodil

Podpis:

Anton Fik

pa bo dal obleko mojster; ponekod pa ga bo skozi vsa tri leta »gvantal« oče; del zneska za učenca v bolniško blagajno bo plačal oče, kakor tudi »donesek« za Obrtno nadaljevalno šolo, preostali del pa mojster.¹⁷

Ker nekateri mojstri niso plačevali zneska v bolniško blagajno za svoje vajece, kot so se zavezali, je prišlo tudi do dražb. Dne 24. avgusta 1892¹⁸ so zarubili glavninarskemu mojstru Matevžu Ostrecu iz Puštala 8 majhen voz na štiri kolesa, Antonu Fiku iz Puštala 38 voziček na dve kolesi in Luku Dagarinu iz Puštala 46 eno senico. Ker so nato znesek poravnali, je bila dražba ustavljena. Istim mojstrom je okrajno glavarstvo v Kranju 27. oktobra 1892¹⁹ poslalo obvestilo, da dolgujejo v bolniško blagajno 7 gld in 38 kr, zato so Ostrecu zarubili voz, Fiku 1 klaftro drv in Dagarinu kravo.

V zvezi z volitvami v odbor obrtno nadaljevalne šole so januarja 1893²⁰ prejeli vabila trije puštalski mojstri: Luka Dagarin, Matevž Osterc in Janez Sever. V odbor je bil izvoljen Luka Dagarin.

Pošiljanje šolskih opominov mojstrom v Puštal, ker ne pošiljajo svojih učencev k pouku, je bilo vse pogostejše. Mojstri pa so bili prepričani, da zadostuje, če pošljejo le enega svojega vajenca v šolo. Številčni seznam glavninarskih učencev, ki so obiskovali obrtno nadaljevalno šolo od leta 1890 do 1895, je bil pri posameznih glavninarskih mojstrih naslednji:²¹

	1890	1891	1892	1893	1894	1895
Matevž Osterc v. Ažman, Puštal 8	3	3	4	2	2	2
Jakob Štrekelj v. Matajc, Puštal 13	2	3	2	1	2	1
Franc Sever v. Kerenčk, Puštal 26	1	1	2	2	—	—
Anton Fik v. Starman, Puštal 38	1	—	2	2	—	—
Luka Dagarin v. Martanc, Puštal 46	2	1	2	2	2	2
Janez Sever v. Klanfar, Puštal 17	—	1	2	2	1	—
Jurij Osterc v. Šmec, Puštal 9	—	—	—	—	2	1
Andrej Perko v. Brinar, Mesto 62	—	—	1	—	—	—
	9	9	15	11	9	6

Sledi nekaj zanimivih podatkov, ki osvetljujejo šolanje glavninarskih vajencev:

— Dne 14. oktobra 1898²² je bilo v dopisu šole mojstrom sporočeno, da mora vsak mojster pošiljati svoje učence v obrtno nadaljevalno šolo, kjer je pripravljalni tečaj ob nedeljah od 9. do 12. ure dopoldne ter vsak ponedeljek od 16. do 17. ure popoldne, I. in II. tečaj pa ob nedeljah od 9. do 12. ure dopoldne in v ponedeljek od 16. do 19. ure zvečer.

— Šolsko leto 1905/6²³ se je na primer začelo z vpisovanjem učencev 1. septembra, drugega septembra pa je bil že redni pouk. Pouk je trajal do 27. aprila 1906 (pripravljalni tečaj, I. in II. letnik).

— V dopisu 1. oktobra 1907²⁴ stoji zahteva, da morajo biti s pričetkom šole seznanjeni vsi obrtniki. Vsak učenec plača 1 K vpisnine, znesek pa se porabi za nabavo risalnih in pisalnih potrebščin.

— Vpisovanje v obrtno nadaljevalno šolo v letu 1935 je bilo v nedeljo 1. septembra. Pouk v I. razredu je trajal 9 mesecev, šolnina je bila 30 din; v II. razredu je bil pouk 7 mesecev, šolnina pa je bila 23 dinarjev. Šolo so morali obiskovati vsi vajenci v oddaljenosti 4 km od šole.²⁵ Dne 12. maja

1935²⁶ je bila razstava šolskih spisov in risb, obenem pa tudi izdelkov »vaje- niških preizkušenj«.

— Po letu 1935 večina vajencev ni bila več na hrani in stanovanju pri mojstrih. Leta 1937 je trajala učna doba tri leta. Mojster je plačal prispevek za bolniško blagajno in nezgodno zavarovanje.

— V knjižici, ki jo je izdala banovinska zaloga šolskih knjig in učil za učence strokovno nadaljevalne šole leta 1938,²⁷ so bila tudi naslednja navo- dila: starši ali varuh mora skrbeti, da učenec, ki pri njih stanuje, točno obi- skuje šolo, da prihaja v šolo čist in urejen, obisk šole je obvezen za vajence in pomočnike, ki so mlajši od 18 let. Leta 1939²⁸ sta bila v seznamu vajencev pri združenju obrtnikov vpisana le dva vajenca, eden se je učil pri mojstru Alojzu Hafnerju, drugi pa pri Alojzu Berniku.

— V letu okupacije je bilo vpisovanje v obrtno nadaljevalno oziroma poklicno šolo, ki so jo morali obiskovati vsi vajenci do 18. leta starosti, šele 5. decembra 1941.²⁹

— V letih 1946—1948 je učna doba trajala 36 mesecev. Mojster je pla- čeval šolnino in zavarovanje vajencu. Prav tako se je zavezal, da mu bo dajal plačo, kot jo predvideva zakon. Oskrbo pa je vajenec imel pri starših.³⁰

— Leta 1953 je predlagal glavninarski mojster Alojz Hafner, da je treba učno dobo vajencev podaljšati namesto dveh let na tri leta, in sicer zaradi zapletenosti pri pripravljanju in izdelovanju glavnikov.

Pomočniki pri mojstru in glavnikarji na domu

Pomočniki so postali glavninarski vajenci v pretežni večini s 16. ali 18. leti. Bili so samski ter na hrani in stanovanju pri mojstru (do okrog leta 1930). Spali so na podstrešju kar na senu. Le redki mojstri so svojim pomočnikom nudili posteljo kot npr. Luka Dagarin, ki je imel za svoje pomočnike pod- strešno sobo opremljeno s pogradi. Dopustov niso imeli. Prosti so bili ob ne- deljah in praznikih. Če je pomočnik zbolel, je dobil delno plačilo iz bolniške blagajne, kamor je mojster plačeval delež. Ob ponedeljkih so radi delali »pla- ve«. Odnosi med njimi so bili tovariški, čeprav so bile med njimi razlike glede delovne sposobnosti, saj je bil prvi pomočnik, ki je nadomestoval mojstra v njegovi odsotnosti, tudi bolje plačan kot ostali. Po 1. svetovni vojni, vse do leta 1932, je združenje obrtnikov nadziralo pomočniške izpite, nato pa obrtna zbornica v Ljubljani. Pomočniški izpit je glavnikar delal po dveh letih delovne dobe. Tudi iz kolektivne pogodbe iz leta 1957 je razvidno, da je pomočnik I tisti, ki opravlja vsa dela samostojno, pomočnik II pa tisti, ki teh sposobnosti nima.³¹

Poročeni pomočniki, imenovani glavnikarji, so delali za mojstra na svojem domu, v kmečki »hiši«. »Robo«, rogove ali roževinaste »plate« so dobili pri mojstru, za katerega so delali. Mojstre so zaradi zaslužka radi menjavali. Njihovo delo je obsegalo vsa opravila od priprave do žaganja zob in nato špičenja zob, posnemanja in poliranja (Kalani v. Šoštarkiči, Lovro Šink v. Le- šinček idr.). Nekateri glavnikarji pa so samo »palili in garbali« (Jamniki v. Štefeci, Franc Jesenovec v. Ratečnik). Zobe sta žagala Franc Bernik v. Ožbolt iz Puštala 50, ki je leta 1923 zaprosil za strojno obdelavo žaganja zob na električni pogon, in Gašper Zevnik iz Puštala.

Leta 1909 so bili v seznamu o stanju domače obrti trije glavnikarji: Jurij Štajer, Jurij Hafner in Franc Hafner v. Šurk. Vsi so bili iz Karlovca in so

vse leto ročno na domu delali za mojstra, od katerega so dobivali »robo«. Na dan so zaslužili 1,60 do 2 K.³²

Glavnike so izročali mojstru ob tednu, v soboto. Tudi po osvoboditvi so glavnikarji na domu izdelovali določene faze dela za mojstra, predvsem žaganje zob.

Mojstri

Po pripovedovanju so imeli mojstri od 6 do 10 pomočnikov in do 5 vajencev na hrani in stanovanju. Nekaj uradnih podatkov o glavnikarskih mojstrih imamo iz konca 19. stoletja, ko so pošiljali svoje učence v šolo. Mojstri so v letih 1892 in 1900 imeli naslednje število pomočnikov in vajencev:

	1892 ³³		1900 ³⁴	
	P	V	P	V
1. Janez Sever	1	2	—	—
2. Jakob Štrekelj	2	2	7	4
3. Franc Sever	1	2	6	4
4. Matevž Osterc	2	4	—	—
5. Luka Dagarin	4	2	12	3
6. Jurij Osterc	1	—	1	2
7. Andrej Perko	—	1	—	—
8. Anton Fik	4	2	—	—
9. Jakob Štajer	—	—	5	1
	15	15	31	14

Nekaj osnovnih podatkov o zgoraj navedenih in drugih mojstrih, ki so bili nosilci glavnikarske obrti:

1. **Janez Sever** v. Klanfar, rojen 1834 v Puštalu 19. Obrti se je izučil pri svojem očetu **Juriju**. Po poroki z Mico Rešek je živel v Puštalu 17, kjer je imel delavnico. Pri njem se je izučilo veliko puštalskih glavnikarjev, saj je imel na hrani in stanovanju tudi do šest pomočnikov in troje vajencev. Umril je leta 1906 zaradi raka. Njegov brat **Jožef** v. Juri, rojen 1837, je bil tudi glavnikar, ki je vseskozi živel v Puštalu 19. Jožefova sinova **Janez** in **Anton** sta se izučila obrti pri očetu. Janez, rojen 1869, je bil mojster, ki je imel dva pomočnika. Eden od njiju je bil brat Anton, rojen 1871. Pri Janezu so ročno izdelovali glavnike do leta 1925. Zadnji glavnikar tega rodu je bil sin **Janez**, rojen 1911, ki je bil vajenec pri očetu in leta 1928 postal pomočnik. Delal je pri mojstru Alojzu Berniku v letih 1931—1941 in pri Jakobu Žitniku v Hosti od leta 1941 do upokojitve 1967. leta.

2. **Jakob Štrekelj** v. Matajc, rojen 1847 v Hosti 4. Njegov oče Marko je bil gostač in zidar. Ob poroki leta 1878 je vpisan kot glavnikar. V rojstni hiši je stanoval do leta 1883, ko je kupil hišo od Urbana Lušine v Puštalu 13. Leta 1889 je zaprosil za podaljšanje in zvišanje hiše, da bi s tem razširil vežo, kjer »pali rogove«. Leta 1906 se je vdruči poročil. Umril je leta 1909 za jetiko. Nobeden njegovih otrok ni bil glavnikar, le njegov brat **Andrej**, rojen leta 1850.

3. **Franc Sever** v. Kerenč, rojen leta 1853 v Puštalu 19. Njegova mati Marija Sever, poročena Albrecht, je bila hčerka glavnikarja Jurija Severja. Izučil se je obrti pri stricu Jožefu. Ob poroki leta 1879 je bil pomočnik pri Luku Dagarinu. Istega leta je kupil hišo v Puštalu 26 (kasneje 28). Leta 1906 in 1911

je svetovalec na občinskih sejah občine Zminec; leta 1907, 1917 in 1918 odbornik občine Zminec; leta 1910 odbornik krajevnega šolskega sveta v Škofji Loki; leta 1914 namestnik zminškega župana Luke Dagarina. Velikokrat je bil boter njegovim otrokom Luka Dagarin. Iz popisa prebivalcev leta 1900 je razvidno, da je bil sin **Janez**, rojen 1882, pomočnik (leta 1911 postal bolniški uradnik) in sin **Matevž**, rojen 1885, vajenec pri njem. Umrl je kot 70-letni hišar za kapjo. Z njim je konec obrti pri tej hiši.

4. **Matevž Osterc** v. Ažman, rojen 1854 v Puštalu 8. Njegov oče Jurij je bil hišar, brat **Jurij**, rojen 1857, pa glavnikar. Leta 1869 je bil še vajenec. Poročil se je leta 1878. Leta 1887 je zaprosil občino za gradnjo »shrambe« na svojem vrtu, kjer je nameraval postaviti »mašino za prešanje rogov«. Občina je prošnji ugodila. Umrl je leta 1898 zaradi rane na želodcu.

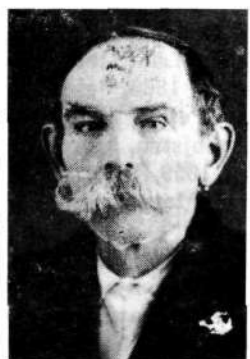
5. **Luka Dagarin** v. Martanc, rojen 1856 v Puštalu 46. Kot trinajstletni fant, leta 1869, je bil vajenec pri svojem očetu **Simonu**. Leta 1879 se je poročil z Mico Müller iz Virmaš. Med leti 1907—1917 je bil župan v občini Zminec, sedež občine (pisarna) je bil v njegovi hiši v Puštalu 46; leta 1910 je bil odbornik krajevnega šolskega odbora v Škofji Loki; leta 1918 in 1919 pa svetovalec na občinskih sejah. Sin **Janez**, rojen 1886, je bil njegov pomočnik in njemu je nameraval prepustiti obrt. Sin **Peter**, rojen 1888, pa je odšel kot petnajstletni fant na Dunaj k privatnemu mojstru, kjer se je štiri leta učil glavninarskih veščin. Lukov brat **Janez**, rojen 1859, je bil prav tako glavnikar (po poroki je živel na Suhi) kakor tudi brat **Matevž**, rojen 1862, ki je kasneje odšel v Radovljico k železnici. Mojster Luka je umrl leta 1924 zaradi oslabelosti. Delal je v kmečki »hiši« in v veži, kjer je bila črna kuhinja. Pomočniki in vajenci, imel je do 10 »kselov«, so bili pri njem na hrani in stanovanju. Tu so delali od žaganja rogov do zarisovanja glavnikov. Delavnico s stroji na vodni pogon pa je imel na Fužini (Pepetova žaga), kjer so žagali zobe in »pufali«. V tej delavnici sta delala njegov sin Janez, ki je leta 1918 padel na ruski fronti in Anton Polenc, rojen 1876. Sem so nosili »žagat« in »pufat« glavnikarji, ki so delali zanj na svojih domovih. Luka Dagarin je nameraval ustanoviti podjetje za izdelavo sprehajalnih palic in kljuk za dežnike, zato je poslal sina Petra na Dunaj. S tem podjetjem naj bi začel po izteku Petrove učne dobe, žal mu je prva svetovna vojna in smrt starejšega sina to preprečila; Peter pa je spremenil poklic. Mojster je želel organizirati tudi zadrugo, katere člani bi bili vsi puštalski glavnikarji, pa je ostalo le pri dogovarjanjih. Leta 1914 je prenehal z obrtjo.

6. **Jurij Osterc** v. Šmec, rojen leta 1857 v Puštalu 8. Njegov oče Jurij ni bil glavnikar, medtem ko je bil brat **Matevž** mojster. S 35 leti se je poročil s Katarino Kopač iz Karlovca. Od leta 1900 je živel v Puštalu 9.

7. **Andrej Perko** v. Brinar, glavnikar iz Mesta 62, se je rodil leta 1861. Njegov oče **Andrej** je bil tudi glavnikar, sicer pa je bila to družina usnjarjev. Leta 1880 in 1890 je pri popisu označen kot glavnikar, leta 1892 pa je iz seznama vajencev razvidno, da je bil glavninarski mojster.

8. **Anton Fik** v. Starman se je rodil leta 1866 v Puštalu 38 kot zadnji glavnikar tega rodu. Njegov oče **Valentin** je bil glavnikar (r. 1836, u. 1879), prav tako stari oče **Primož** (r. 1807), ki je leta 1846 kupil hišo v Puštalu 38; prej so stanovali v Puštalu 40. Tudi Antonov stric **Franc**, stanujoč po poroki v Mestu 110, je bil glavnikar. Anton se je leta 1887 poročil z Mino Müller iz Virmaš; za poročni priči sta bila glavninarska mojstra Luka Dagarin in Franc Sever. Umrl je komaj 29 let star za kapjo.

Glavnikarski mojstri: Janez Sever (1869 do 1944), Franc Sever (1853—1923), Luka Dagarin (1856—1924), Franc Hafner (1865 do 1918), Lovro Sink (1875 do 1948), Franc Bernik (1862—1952), Alohjz Bernik (1896 do 1962), Jakob Zitnik (1908), Franc Hafner (1874—1937), Alohjz Hafner (1913).

9. **Jakob Štajer** v. Jakc, rojen 1869 v Puštalu 50. Oče Tomaž je bil gostač. Leta 1892 se je poročil z Marijo Novak iz Karlovca. Pri popisu prebivalcev leta 1890 je naveden kot pomočnik, leta 1900 pa kot mojster, ki stanuje v Karlovcu 2. Leta 1901 je odšel z družino v Ameriko zaradi boljšega zaslužka in se ni vrnil. Brata **Jurij**, rojen 1873, in **Lovro**, rojen 1865, sta bila glavnika.

V šolskem seznamu vajencev sta poleg zgoraj naštetih mojstrov imenovana še dva, ki imata v svoji hiši pomočnike in vajence. To sta (10.) Franc Hafner v. Pujs in (11.) Franc Kokalj v. Strugar.

10. **Franc Hafner** v. Pujs je bil doma od Sv. Duha, rojen 1865. Njegov oče je bil kmet. Okrog leta 1902/03 se je preselil v hrastniško grapo. Glavnika obrti se je izučil pri Jakobu Štreklju v. Matajcu. Delal je vse do leta 1918, ko je umrl za pljučnico. Imel je po 2 pomočnika in vajenca. Pri delu so mu pomagali njegovi otroci, od katerih je bil sin **Jože**, rojen 1903, izučen glavnika, ki je umrl leta 1945 v Nemčiji. Zanimivo je, da je Franc Hafner med 1. svetovno vojno, ko je bil poklican k vojakom, v Ptujju učil ruske ujetnike glavnikaških veščin.

11. **Franc Kokalj** v. Strugar, doma iz Pungerta, je kupil hišo v Puštalu. Z glavnikaško obrtjo se je ukvarjal do leta 1924, nakar se je preselil v Karlovec. V Puštalu je imel do tri pomočnike in dva vajenca, ki so delali v »hiši« in »palili« v veži ter nekaj glavnikašev, ki so mu delali na domu. Izgotovljeno »robo« je nosil ob tednu glavnikaškemu mojstru Francu Hafnerju v. Jernejčku v Stari dvor.

Leta 1895 je okrajno glavarstvo v Kranju³⁵ poslalo vsem županstvom dopis, v katerem je zahtevalo, da morajo mojstri voditi knjigo za svoje »pomagače« in vajence in jo hraniti najmanj tri leta. Iz knjige mora biti poleg priimkov, starosti in stanovanja tudi razvidno, pri katerem mojstru le-ti delajo in koliko časa. Ponovno opozorilo iz leta 1898 pravi,³⁶ da morajo knjige pomočnikov in vajencev hraniti delodajalci; obrtniku, ki se teh zahtev ne bo držal, preti kazen z globo 10 do 400 gld ali pa zapor od 2 do 80 dni. Leta 1913³⁷ so izdali navodilo v zvezi z delavskimi »bukvicami«, ker so »posli« brez pravega vzroka in brez odpovedi zapuščali službo, »bukvico« pa pustili pri mojstru in ko so nastopili novo službo, so nastajale težave z duplikati. Zato so pristojni organi morali poročati, ali hranijo bukvice delodajalci ali županstvo.

Praktični del izpita za glavnikaškega mojstra je npr. v letu 1938³⁸ trajal tri dni po navodilih škofjeloškega glavnikaškega mojstra, medtem ko je bil enodnevni teoretični izpit v zbornici v Ljubljani. Tega leta je bilo za opravljanje glavnikaške obrti vpeljana tudi pooblastilo, ki ga je izdalo sresko načelstvo v Škofji Loki.

Med leti od 1924 do sredine 20. stoletja so med vodilnimi glavnikaški mojstri Berniki, Žitniki in Hafnerji. Po osvoboditvi so bili v Škofji Loki trije glavnikaški mojstri, ki so imeli svoje delavnice, imenovane izdelovalnice glavnika: (12.) Alojz Bernik iz Škofje Loke, (13) Jakob Žitnik iz Hoste in (14.) Alojz Hafner iz Starega dvora.³⁹ Ti trije glavnikaški so bili v stalnih medsebojnih strokovnih stikih.

12. **Alojz Bernik** v. Kisovc, rojen leta 1896. Oče **Franc** je bil glavnika, njegova mati Marija roj. Sever pa hčerka glavnikaškega mojstra Janeza Severja v. Klanfarja. Obrti se je izučil pri Luku Dagarinu v. Martancu. Pomočnik je postal leta 1914, mojster pa leta 1924. Leta 1927 je pisal na mestno župan-

stvo, da namerava v Karlovcu 54 po načrtu zidarskega mojstra Valentina Kobala prezidati šupo za glavninarsko delavnico. Leta 1935 je zaprosil za odobritev strojne glavninarske obratovalnice v Fužinskem predmestju 18, kar mu je bilo odobreno šele leta 1937. Leta 1938 je imel samostojno glavninarsko delavnico z enim pomočnikom, v sezoni z dvema in glavninarje, ki so mu delali na domu. Med leti 1936—1940 je bil član krajevnega šolskega odbora državne osnove šole v Škofji Loki. Otroci **Leopold** (r. 1924), **Vinko** (r. 1927), **Stane** (r. 1928), **Valentin** (r. 1932) in **Janez** (r. 1936) so se izučili obrti pri očetu in naredili mojstrske izpite. Po očetovi smrti leta 1962 vodi delavnico najmlajši sin Janez, ki mu pomagata brata Vinko in Valentin. Izdelujejo raznovrstne glavničke iz umetnih mas. Leta 1974 so kupili nove stroje in uspešno vodijo obrt.

13. **Jakob Žitnik** v. Tičk, rojen leta 1908 v Hosti 7. Oče **Janez** je bil glavninar, kakor tudi Jakobovi bratje **Anton** (r. 1890, u. 1950), **Jernej** (r. 1896, u. 1960) in **Gregor** (r. 1900, u. 1961). Njegov oče se je izučil za glavninarja pri Janezu Severju v. Klanfarju v Puštalu 17. Med leti 1886—1891 je bil oče pomočnik pri Jakobu Štreklju in Antonu Fiku. Nato je delal do 1. svetovne vojne doma za Luko Dagarina. Po vojni se je osamosvojil, imel naziv mojster, njegovi sinovi pa so bili pri njem pomočniki. Delal je ročno do svoje smrti leta 1926. Po očetovi smrti je postal mojster Gregor. Leta 1937 so dogradili zidano delavnico kot samostojno stavbo, prej so delali v kmečki »hiši«. Tega leta je prevzel obrt Jakob, ki je naredil mojstrski izpit leta 1938. Iste leta je kupil na Dunaju stroj za žaganje zob, leta 1950 pa hidravlično »prešo«. V pokoju je od leta 1970. Z njim je obrt prenehala, kajti od njegovih sinov ni nobeden glavninar.

14. **Alojz Hafner** v. Jernejčkov iz Starega dvora, rojen leta 1913, je sin glavninarskega mojstra **Franca**. Njegov oče se je izučil pri Francu Severju v. Kerenčku in je umrl leta 1939. Sin se je izučil obrti pri očetu, kjer je bil v uku od 12. februarja 1928 do 12. februarja 1931. Leta 1933 je naredil pomočniški izpit, mojstrski izpit pa pri Alojzu Berniku leta 1938. Strojno so začeli delati že leta 1922 pri njegovem očetu, ki je imel do 14 pomočnikov. Na svoje je začel Alojz leta 1938, v pokoju pa je od 1973. leta. V njegovi delavnici je bilo delo strojno in ročno. Leta 1939 je v delavnico postavil naslednje stroje: gredo z gonilnimi jermeni, dva stroja za žaganje zob, 1 polirni stroj (boben), 1 stroj za poliranje na valjih in elektromotor. Leta 1952 je kupil hidravlično »prešo«. Pri njem se je izučilo šest vajencev za pomočnike, ki so bili nekaj let tudi pri njem v službi. Po 2. svetovni vojni, ko je povpraševanje po roženih glavnikih bilo vedno manjše, so se pomočniki preusmerili v druge poklice. Pri njem so delali kot pomočniki in vajenci njegova brata **Vinko** in **Viktor** ter nečaka **Franco** in **Marko**.

Še nekaj značilnih podatkov iz povojnih let:

Leta 1951 so se mojstri pritoževali na poverjenišтво za finance v Škofji Loki zaradi previsoke davčne odmere, češ da je zaslužka premalo, preživljajo pa mladoletne otroke.⁴⁰ Mojstrski izpiti so leta 1953 bili v Kranju, praktični del pa je trajal tri dni v delavnicah mojstrov Žitnika in Hafnerja.⁴¹ Glavninarski mojstri Alojz Hafner, Jakob Žitnik in Alojz Bernik, ki so bili člani Obrtne nabavne in prodajne zadruge v Kranju, so se leta 1956 pritožili za drugi, naj jim zmanjša maržo od 1,5 0/0 na 1 0/0.⁴²

Delovni dan, izplačila

Delovni dan v letih 1880—1918 je trajal za vajence (lerpobe) in pomočnike (ksele), ki so delali pri mojstru, od 5. ali 6. ure zjutraj do 8. ali 10. ure zvečer. Vmes je bila ena ura odmora za kosilo in ob 7. uri zvečer večerja. »Fruštka« in »malce« ni bilo povsod. Od mize niso odšli skoraj nikoli siti (kruh, sok, žganci). Jedli so skupaj z mojstrovo družino.

Delovni čas med obema vojnama je bil od 7. ure zjutraj do 19. ure zvečer. Opoldne je bila ura odmora za kosilo ter od 16. do 16.30 ure »malca«. Ob sobotah so delali do pol sedme ure zvečer. Če je bilo delo prekourno, je mojster plačeval uro kot navadno. Po osvoboditvi so prešli na csemurni delavnik. V letu 1960 je bil npr. delovni dan »ksela« od 6. do 14. ure, vmes 30 minut odmora za »malco«; dolžina dopusta od 15 do 30 dni, odvisno od službenih let; odpovedni rok je bil do 5 let delovne dobe 1 mesec, nad 20 let pa 4 mesece.

Izplačila so bila do leta 1940 tedenska. Mojster je svoje pomočnike izplačal v soboto, kakor tudi tiste, ki so mu delali doma. Tedenski zaslužek tistih, ki so delali pri mojstru, je bil 3 do 7 K, zunanji pa so bili plačani od kosa in so zaslužili 2 K na dan, če so bili pridni (za 12 ducatov glavnikov tj. 144 kosov je dobil 10 K, tj. 1 finfar). Okrog leta 1935 je doseglo tedensko izplačilo najboljšega pomočnika 350, ostalih pomočnikov pa 300 din. Med okupacijo in po osvoboditvi so bila izplačila mesečna. Po vojni so bile urne tarife npr. naslednje:⁴³

	mojster	pomočnik	vajenec
leta 1948		15.—	7.—
leta 1950	50.—	45.—	8.—
leta 1960	120.—	95.—	10.—

Delovna obleka

Obleka »kampelmoherjev« je bila vsakdanja. »Cajgaste« hlače, »lajpč«, »plav fertah« iz platna ali kotenine, ki se je s trakom zavezal okrog pasu in segal od pasu do tal. Na glavi so imeli klobuk, globoko na očeh, da »se jim ni bleščalo«. Ko so bile ustanovljene delavnice, so vajenci in pomočniki nosili svoja oblačila, le usnjen predpasnik, ki so ga imeli pomočniki pri »pufanju«, je bil mojstrova last.

Izselitve, umrljivost

Med leti 1893—1914 ter leta 1934 se je izselilo osem glavnikarjev v Ameriko zaradi boljšega zaslužka. Poiskali so si delo v rudnikih. Od njih se je le eden vrnil, se poročil in se še naprej ukvarjal z glavnikarstvom, tako da je delal za mojstra na svojem domu. Za ostalimi se je sled izgubila, velikokrat kar namerno.

Leta 1901 je odšel en glavnikar v Nemčijo, drugi pa leta 1907 v Avstrijo, prav tako zaradi boljšega zaslužka v tovarno. Po prvi svetovni vojni okrog leta 1919—1920 in po letu 1930 do osvoboditve je odšlo 15 do 20 neporočenih »puštalskih kampelmoherjev« v Zagreb in Karlovac zaradi boljšega zaslužka. V Zagrebu so bili trije glavnikarski mojstri, ki so zaposlovali naše glavnikarje, v Karlovcu pa so se zaposlili v tovarni gumbov, ki je do osvoboditve izdelovala poleg gumbov tudi roževinaste glavničke. Od zagrebških glavnikarskih mojstrov (Cvirn, Šima) so po osvoboditvi nekatere novitete prevzeli tudi loški mojstri tako npr. »koruzni puf«.

Po razpoložljivih podatkih o umrljivosti in vzrokih smrti je največ glavninarjev umrlo med 50. in 60. letom starosti. Najmlajši umrli glavninar je imel 17 let, najstarejšemu pa je bilo 92 let. Med vzroki smrti je najpogostejša tuberkuloza, kap in rak na želodcu in jetrih, 18 glavninarjev pa je padlo v prvi svetovni vojni.

Statistični podatki o glavninarjih

V volilnem imeniku leta 1922 za Puštal⁴⁴ so navedeni samo štirje glavninarji, vsi ostali znani aktivni glavninarji so navedli kot poklic »posestnik«. V puštalskem volilnem imeniku za leto 1926 je samo en glavninar, ostali so posestniki.⁴⁵ V registru prijavljenih poslov za leta 1937—1941⁴⁶ ni nobenega glavninarja. Sicer pa so uradni podatki o glavninarjih naslednji:

	Mesto	Karlovec	Studenec	Puštal	Trata	Hosta	Skupaj
Status animarum	4	1	1	5			11
Popis 1869	22			21		3	46
Popis 1880	8	5			2	6	21
Popis 1890	9	11	3				23
Popis 1900		10	3	39	2		54
Popis 1931	2	4					6

Navedena statistična poročila ne dajejo dejanskega številčnega stanja glavninarjev. Mnogi glavninarji, čeprav so se ukvarjali v letih popisovanja prebivalstva ali ob sestavljanju drugih seznamov z glavninarstvom, so se raje izognili obrtniškem poklicu in so navedli za poklic »posestnik« ali »kajžar«, verjetno zaradi davkov, ki so jih pestili in so raje »šušmarili«. Za nekatere kraje pa popisi sploh ne obstajajo in smo glavninarje odkrili na podlagi pregleda matičnih knjig. Tako je bilo od sredine 18. stoletja do sredine 20. stoletja na Loškem 289 glavninarjev.

Rogovi

Surovina za izdelavo roženih glavnikov so bili goveji, kravji in koštrunovi rogovi. Najboljši so bili volovski, ki so zelo elastični in so pokali le, če so bili predolgo na soncu ali če so bili nepravilno zažagani. Iz ogrskih rogov, ki so bili dolgi tudi do 1 m, so v nadaljnjih fazah pripravljanja dobili večje tablice (»plate«; ena takšna »plata« je dala 6 »ušivcev« ali tri »frizirje«), medtem ko so hrvaški in domači rogovi dali manjše »plate« in s tem tudi primerno količino glavnikov (3 ali 2 »ušivca«). Kravji rogovi so bili slabši, krajši in počeni (plenasti). Iz kravjega roga so navadno naredili le en »ušivec«. Najslabši so bili koštrunovi rogovi, ki so bili ukrivljeni in iz katerega so dobili le en »frizir«. Po osvoboditvi so kupovali istrske rogove, ki so bili enako kvalitetni kot ogrski.

Glavninarski mojstri so med leti 1880—1918 dobivali rogove iz Italije, Hrvaške in od slovenskih mesarjev-klavcev, zlasti iz Ljubljane. Po 1. in med 2. svetovno vojno so kupovali rogove v Celovcu, pri mesarjih in strojarjih v Slovenjem Gradcu, Kamniku, Kranju, Ljubljani (Tovarna kleja) ter v manjših količinah v Škofji Loki. Po osvoboditvi so bile odkupne postaje: Tovarna kleja in Odpad v Ljubljani, Odpad v Puli in Koteks v Ljubljani in Splitu.

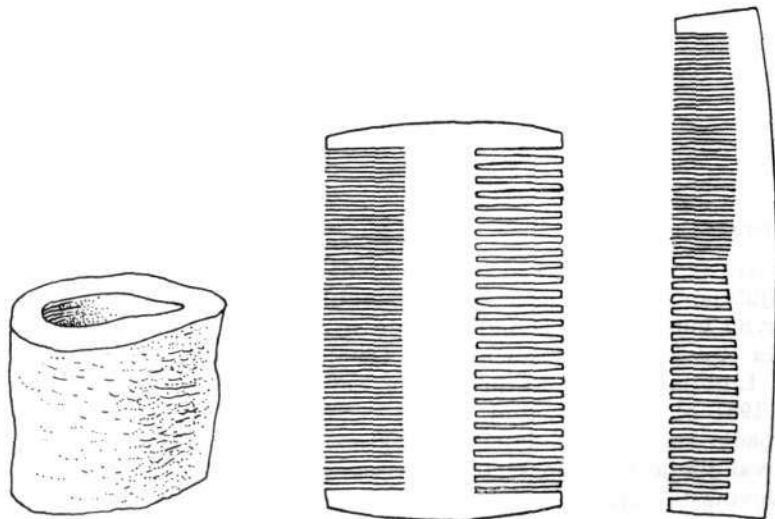
V začetku so pošiljali rogove s kostmi vred, kasneje pa brez kosti, očiščene. Odkupovali so večje količine rogov, en voz ali vagon (4—5 ton). Nekako do 1. svetovne vojne so neočiščene rogove shranjevali na dvorišču, kjer je zlasti v poletnem času zelo smrdelo, saj sta se rogov držala meso in kri. Čiščenje rogov je bilo zelo umazano delo, ponavadi so ležali po cel mesec na prostem, da je kost postala črvena; z vsakim rogom so udarjali ob tnalno, da je odletela kost iz roga ali pa so rogove kuhali, da so kosti odstopile od sveže kože.

Po osvoboditvi so dobivali od Koteksa iz Ljubljane rogove brez kosti in v vrečah. Od leta 1957 pa so kupovali tudi umetno maso, iz katere so izdelovali glavnike. Za primerjavo: odkupna cena podjetja Odpad v Ljubljani je bila leta 1961 za kg volovskih rogov 200 in za kravje 110 din (iz 1.000 kg mešanih rogov so izdelali 777 kosov glavnikov različnih velikosti); leta 1960 je stal kg plexi stekla 1.000 dinarjev (iz 50 kg plexi stekla so izdelali 564 kosov »frizirjev«).

Glavniki in ostali izdelki iz roženine

V začetku so izdelovali le »ušivce«. Od leta 1880 do osvoboditve so izdelovali poleg »ušivcev« še »frizirje«, obojim so rekli največkrat kar »kampl«. Nekateri so rekli glavnikom, ki so imeli na obeh straneh zobe, »topler«, dolgim glavnikom pa »frizer«. Cena od leta 1880 do 1. svetovne vojne se je gibala za ducat »ušivcev« od 0,72 do 1,80 K in za »frizirje« od 0,44 do 3.—K. Cena »ušivca« okrog leta 1935 je bila za kos 2.— in za »frizir« 3.— din.

Vrste glavnikov so različne. »Ušivci« so pravokotne oblike in imajo na obeh straneh goste zobe. »Prašniki« so po obliki podobni »ušivcem«, le da imajo na eni strani goste, na drugi pa redke zobe. »Frizirji« in brivski glavniki so podolgovate, ožje oblike, merjeni v colah. »Frizirji« so dolgi do 8 col (20 cm) in imajo redke in goste zobe. Podobni so jim brivski glavniki, le da

Od leve proti desni: »kosc«, prašnik, »frizir«

imajo krajše zobe. Glavniki »prima« (ušivci, prašniki, frizirji) so debeli in močni. Te glavničke so zlasti izdelovali po 1. in 2. svetovni vojni za hrvaške žene, ki so hotele debele glavničke z bolj gostimi zobmi. Glavniki »sekunda« so tanjši in slabši. Glavniki »prima« in »sekunda« imajo oznako po rogovih (kravji I so prima, kravji II pa sekunda). Poleg teh glavnikov so izdelovali tudi konjske glavničke iz volovskih rogov, ki so imeli zelo dolge zobe, žlice, koščene ročaje za vilice, sprehajalne palice (španslor) iz roževinastih obročkov, ki so jih nosili uradniki, in »osunke«, ki so jih naročali kmetje; slednji so bili narejeni iz zelo ravnih rogov.

Po osvoboditvi so izdelovali razne vrste glavnikov iz roženine in po letu 1957 tudi iz plastičnih mas (plexi steklo, polivinil, juvidur ipd.) ter nekatere okrasne predmete (sponke in obročke) iz mase. Iz plastike so delali samo »frizirje«, ker so dobili maso v obliki trakov.

V prodaji na drobno so bile za roževinaste glavničke postavljene naslednje cene:

FRIZIRJI	št.	7	6	5	4		
leta 1946 za ducat		245.—	184.—	112.—	62.—		
leta 1955 za kos		235.—	170.—	120.—	65.—		
PRAŠNIKI	št.	6	5	4	3	2	1
leta 1946 za ducat		173.—	153.—	138.—	122.—	107.—	92.—
leta 1955 za kos		160.—	140.—	120.—	100.—	80.—	60.—
BRIVSKI	št.	7	6				
leta 1946 za ducat		214.—	173.—				
leta 1955 za kos		150.—	100.—				
ŽENSKI REDKI	št.	5	4,5				
leta 1946 za ducat		143.—	122.—				
leta 1955 za kos		135.—	110.—				
VLASNIKI	št.	3	2	1			
leta 1946 za ducat		87.—	78.—	62.—			
leta 1955 za kos		55.—	45.—	35.—			

Cene glavnikov iz umetne mase (plexi stekla):

FRIZIR	št.	95	MOŠKI, žepni	št.	35
leta 1957		290.—			67.—
leta 1960		320.—			155.—

Odpadki

»Špice« (konice rogov) so mojstri prodali. Do 1. svetovne vojne so jih prodajali ljubljanskim trgovcem (npr. Polaku) in nekemu Židu v Zagreb, pred 2. svetovno vojno pa na Dunaj, v Köln in Zagreb. Po osvoboditvi sta »špice« kupovala Koteks in Tovarna kleja v Ljubljani. Kost je odkupovala Tovarna kleja v Ljubljani za lepilo, prav tako tudi rožene odpadke (za kg odpadkov je leta 1961 plačala 60.— din).

Odpadlo roženino so dajali v »žaklje« in potem večje količine prodajali. Odkupoval jih je ljubljanski trgovec Sever.

Roževinasti odpadki so bili odlično gnojilo. Kmetje so kupovali opilke, ki so ostali od žaganja zob, za gnojenje rož, odpadke, ki so ostali od prešanja, pa za gnojenje krompirja.

Priprava in izdelovanje glavnikov

Delo, ki je potrebno, da je glavnik izgotovljen, so imenovali faze dela; bilo jih je osemnajst do dvajset. Delo so si razdelili. Mojster je predvsem žagal rogove, »cahnal« in žagal redke zobe. Pomočniki so obdelovali vse ostale faze, vajenci pa so jim bili v pomoč pri delih, ki niso bila tako zahtevna. Dva ali tri tedne, lahko tudi več ali manj, so delali na eni fazi dela.

Žaganje rogov

Starejši način te faze je bil do leta 1923 ročen. V tnalno so poševno zasadili koničast podaljšek žage. Mojster je sedel na stolu pred tnalom in rogovom odžagoval konice (špice). Rogu z odžagano konico so rekli »kosc«; če je bil rog večji, ga je žagal na več delov (koscev).

Žaganje na cirkulariki je vsekakor hitrejše, zahteva pa prakso, kajti nepravilno zažagan »kosc« dela težave skozi vse faze dela in ga najraje odstranijo.

Palenje koscev

»Kosce« so »palili« v črni kuhinji. Pri tej fazi so sodelovali trije pomočniki, včasih samo dva. Eden od njih je imel na skrbi ogenj, na katerega je nalagal bukova polena. »Kosci« so se kuhali v dveh železnih loncih, ki sta držala po 30 litrov. V enem takšnem loncu se je kuhalo 15—20 volovskih koscev ali okrog 30 kravjih, do pol ali tri četrt ure. Na dvorogljaste »vilce« je nataknil dva kuhana »kosca«, tanjšega spredaj, debelejšega bolj zadaj, na drugi rogelj »vile«. Naenkrat so nad ognjem »palili« dva kosca, pol minute ali minuto. Če je bil »kosc« preveč »prepalen«, se je rad zlomil. Ko je bil sprednji »kosc« dovolj opaljen, ga je drugi pomočnik snel s klobučevinasto krpo z »vile« in ga nataknil na koničast lesen kol, ki je bil zabit v leseni preši. »Kosc« je zažagal po dolgem.

Raztegovanje kosca

Na »palcu« natakne drugi pomočnik zažagani »kosc«, ga ogreje nad ognjem in da tretjemu pomočniku. Ta pomočnik še vroči »kosc« natakne na spodnjo, široko šobo klešč. V desnici drži klešče, v levici pa klobučevinasto krpo, s pomočjo katere »kosc« raztegne. Tako nastane iz »kosca« tablica (plata).

Stiskanje v preši

Še precej neenakomerne, na več mestih dvignjene »plate«, da pomočnik v leseno stiskalnico (prešo) med jeklene plošče. Nekatere »preše« so imele 15, druge 20 jeklenih plošč. V »prešo« je dal med dve jekleni plošči po eno roževinasto »plato«, in sicer v tisto s 15 ploščami 14 roževinastih »plat«, v drugo z 20 ploščami pa 19 roževinastih »plat«. »Plata« je bila v »preši« 20—30 minut. Ko je bila »plata sprešana«, so jo vzeli ven in na njeno mesto dali drugo. Na tej fazi so delali 3 dni, lahko pa tudi 3—6 tednov, odvisno koliko »robe« so imeli. »Plate« so po končanem postopku v preši namočili čez noč v mrzlo vodo. Za ta namen so imeli »škafe« ali železne lonce. Debelejše »plate« so bile namočene dva do tri dni.

Tesanje, krocenje

Ko še niso imeli nožne železne stiskalnice (kveče; dobili so jo v začetku 20. stoletja), so osušene, neenakomerne »plate« potesali na tnalu s pomočjo sekire, ki je bila nasajena na kratkem ročaju. Posamezno »plato« so tesali 20—30 sekund, odvisno od tega, ali je bila »plata« volovska, kravja ali koštrunova. S tesanjem je »plata« postala bolj enakomerna. Pri »kveči« pa je tesanje odpadlo, le s posebnim nožem »krocunkom« so ostrgali osmojene dele »plat«. Tesane ali »krocane plate« so namočili za tri dni v mrzlo vodo in jih posušili.

Kvečanje

Preden so »plate« dali v »kvečo«, so jih ogreli na posebni pečici, kjer so namesto drv uporabljali oglje. S špricanjem vode po »plati« so ugotovili, če je »plata« dovolj razgreta, jo prijeli z dvema kavljema (kljukama) in jo dali v »kvečo«. Pred »kvečanjem« so »plate« sortirali, tako da so dali naenkrat v »kvečo« samo kravje ali pa samo volovske »plate«. Med dve jekleni plošči so dali 2—3 kravje ali pa 1—2 volovski »plati«, ki so jih pred »kvečanjem« namazali s konjsko mastjo zaradi prožnosti. Na kravje »plate« so dali na sredino le po eno žličko masti, na večje volovske pa po dve žlički na robih. Ko je bila »kveča« napolnjena s »platami«, sta jo dva pomočnika privila. Privita je bila 10, 15 ali 20 minut, odvisno od tega, kakšne »plate« so bile v »kveči«. Te »kvečane« plate so potem na podstrešju sušili 2 do 3 tedne.

Prepalovanje

Tesane »plate« v starejšem obdobju ali »krocane« in »kvečane« v kasnejšem obdobju so »prepalili«. Ogenj je bil tu manjši kot pri paljenju »koscev«, prav tako tudi klešče, s katerimi so »plate« držali. Z oslinjenim kazalcem in palcem leve roke so ugotavljali, če so »plate« že dovolj mehke in jih dali v isto leseno prešo kot pri paljenju, le s to razliko, da so bile jeklene plošče oblazinjene, »plate« pa so bile tako lepše obdelane. »Prepaljene plate« so spet namočili v mrzlo vodo. »Mehkači« so bili suhi čez noč, ostale pa čez dva dni.

Risanje

»Plate« je vedno zarisoval (cahnal) mojster, v njegovi odsotnosti pa najboljši pomočnik. V najstarejšem obdobju so merili kar na oči, saj so delali samo »ušivce«. Konec 19. stoletja so za »cahnanje ušivcev« in »frizirjev« začeli uporabljati lesene ploščice pravokotne oblike (dunajske merce, prima in sekunda). »Merca prima« je bila debelejša lesena ploščica, »merca sekunda« pa tanjša; glavniki »prima« so bili debelejši in močnejši od glavnikov »sekunda«, ki so bili tanki. »Merce« za »ušivce« in »prašnike« so bile od številke 1—6 (od anzerjev do zeksarjev), »merce« za »frizirje« pa so označevali s colami od 3,5, 4, 4,5 do 8 col. Mojster je vzel »plato« v roke in glede na velikost in kvaliteto ugotovil, kakšne vrste bo glavnik — »ušivec« ali »frizir« — in koliko glavnikov bo prišlo iz ene »plate«. Leseno merico je položil na »plato« in z »risounkom« (tanko ošiljeno palico) začel »cahnat«. »Risounk« je držal v desnici, z levico pa je pritiskal na »merco« in »plato«.

Obžagovanje

»Zacahnane plate« so bile pripravljene za obžagovanje. Pri ročnem obžagovanju so uporabljali lesen stol s »prešo« in »rakom«. »Na raku« je glavnikar z lahko žagico (požagivnico) odstranjeval odvečne dele z roževinaste tablice. Strojno obžagovanje poteka na cirkularki in točno po »risih«, ki jih je začrtal mojster.

Garbanje

Z nožem (garbonkom) »plate pogarbajo« na »kozi«, da je tablica lepo izravnana in enake debeline.

Posnemanje in štosanje

Pri ročni obdelavi je pomočnik obžagani glavnik »posnema« v stolu na »raku« s »škomfino«. »Škomfina« je nekakšna pila, dolga 33—40 cm, široka 3—4 cm, z zobmi, ki so oddaljeni drug od drugega 1 cm, ter z zavitim ročajem, ki se prilega roki. »Škomfino« je ostril s »štrajharjem«; pravilno spiljene »škomfine« so uporabljali okrog 6 mesecev, potem pa so jih spet pilili. Glavnik je pomočnik »posnema« in »štoca«, odstranjeval je sledove žage in noža ter ga tanjšal proti zobem.

Pri strojni obdelavi »plate frezajo«. Pred »frezanjem« »plate« namočijo za tri dni v mrzlo vodo. Železna »freza« v obliki koluta ima premer ca. 15 cm, je široka 4—5 cm in ima zobe kot »škomfina«. Po končanem »frezanju« gre »plata« na kolut, ki je oblepljen z grobim smirkovim papirjem, ker »freza« na »plati« zapusti grobe sledove.

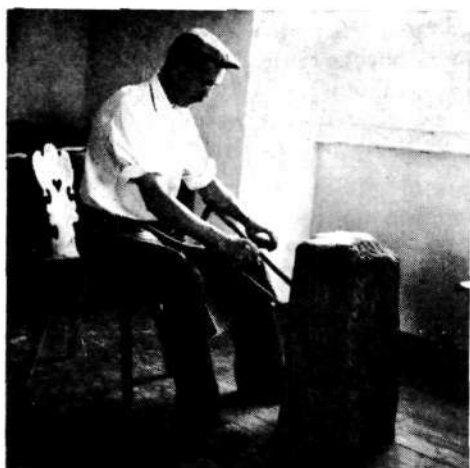
Žaganje zob

Pred žaganjem zob namočijo glavnike za čez noč v mrzlo vodo. Ročno žaganje zob je bilo zelo natančno in zamudno delo. Glavnik so pritrdili v »prešo«, ki je bila pribita v stolu, in začeli s »kompežem« žagati. »Kompeži« so bili različni za redke in za goste zobe. Vsak »kompež« je imel dva žagina lista, od katerih je bil eden pomaknjen nekoliko više od drugega. Z bolj na ven pomaknjenim žaginim listom je žagal zobe, z drugim listom pa je napravil zarezo za bodoči zob. Tako so žagali do leta 1923. Stroj za žaganje zob so dobili z Dunaja; imel je dva koluta, od katerih je bil eden za žaganje redkih, drugi za žaganje gostih zob. Naenkrat so žagali pet tankih glavnikov ali dva debela. Zobe so žagali 14 dni, pa tudi do šest tednov. Dnevno so našagali do 300 kosov roževinastih glavnikov, plastičnih pa do 500 kosov.

Izdelovanje glavnikov

A. Posnemanje na grobo. — Nažagani glavnik je ročno posnel s »škomfino« v stolu, da je bil pravilno debel, ali pa na stroju, kjer je bil kolut olepljen z grobim smirkovim papirjem.

B. Posnemanje na fino (reškanje). — Posnete glavnike je glavnikar »reškal« z nožem »reškaunkom«, ki je moral biti dobro nabrušen, da je zgladil vse grobe sledove »škomfine«. Pri delu je sedel, držal glavnik v levici in z »reškaunkom reškal« po zobeh. Pri strojni obdelavi pa so namesto »reškaunka« uporabljali kolut, prelepljen s finim smirkovim papirjem.

Nekatere delovne faze pri izdelovanju glavnikov: žaganje roga, »garbanje plate«, posnemanje »plate« s »škomfino« na »raku« v stolu, žaganje zob s »kompežem« v »preši« stola, »reškanje« glavnika. Obdelovalec glavnikarski pomočnik Janez Bernik (1913—1971).

Špičenje zob

Pri ročnem špičenju je glavnikar uporabljal pilo. Glavnik je pritrdil v »prešo« stola in začel špičiti goste zobe s »špicfalom« (trioglata pila). Za špičenje redkih zob je uporabljal »kerlè«, ki ima »škomfini« podobne zobe.

Pri strojnem špičenju so sprva uporabljali »za špičt« lesene kolute, ki so jih »polimali« in potresli s smirkovim prahom. Kasneje so uporabljali železne nasekane kolute. V nekaj sekundah, največ v petih, so bili redki zobje ošpičeni; goste pa so ošpičili tako, da so podrgnili z glavnikom po kolutu.

Pufanje in izpiranje

»Pufanje« pomeni grobo čiščenje glavnikov. Do prve svetovne vojne in še malo po njej so »pufali« in izpirali glavnike na Fužini pri Martancu, kasneje na Fužini pri Okornu, po letu 1932 pa v delavnicah. »Puf« v obliki koluta je bil debel 4—5 cm, narejen iz vojaških cunj ali starih klobukov. Takšen »puf« se je izrabil v 3—4 tednih. Glavnik je s »pufanjem« postal gladek, saj je »puf« odstranil vse rise, ki so ostali od posnemanja. Izpirali so glavnike v škafih, v katerih je bila poleg vode fino zdrobljena opeka, nazadnje pa še v čisti vodi.

V delavnicah so imeli poleg »pufov« iz vojaških cunj, ki so jih uporabljali, če so glavnike posnemali s »škomfino«, tudi »koruzne pufe«, ki so zdržali le dva dni in so jih uporabljali pri glavnikih, ki so jih prej le »šmirglali«. »Koruzne pufe« so dobivali iz Prekmurja in Slavonije. Po izpiranju so glavnike zavili v vreče, da so se hitreje posušili.

Poliranje

Pri ročnem poliranju so glavnik pritrdili v »prešo« na stolu in ga začeli ribati z »gožo« tj. zvitkom usnjenih trakov, ki so jih pcamkali v živo apno ali bukov pepel. Na koncu so jih podrgnili še z žimnato krtačo. Takšen glavnik je bil brez leska. Strojno »gloncanje« je potekalo na posebnem »pufu«, ki je bil narejen iz kozjega usnja: delali so jih v Tržiču. Ta »puf« je trajal leta in leta. Po »usnjenem pufu« so občasno podrgnili s posebno »žajfo«, ki so jo dobivali iz Zagreba ali Nemčije. Takšni glavniki so bili očiščeni in so se hitro posvetili.

Pakiranje in odpošiljanje glavnikov

V starejšem obdobju so zvezali po ducat glavnikov skupaj, jih zložili v »kišto« in jih v krošnji ali v »korpci« nosili prodajat po sejmih v Škofjo Loko, Kranj, k ljubljanskim trgovcem Polaku, Krisperju ali Samcu, v Zagreb in Karlovac, v Trst ter na Dunaj. Po letu 1930 so zlagali skupaj po šest glavnikov; v eni škatli jih je bilo ducat. Škatle so kupovali od Kartonažne tovarne v Ljubljani. Glavnike so v glavnem odpremljali po pošti ljubljanskemu trgovcu Krisperju, v Maribor, Zagreb, Leskovac, Varaždin in Čakovec. Ljubljanska grosista Tržan in Baloh sta prevzemala glavnike in jih izvažala v Italijo. Po osvoboditvi so oddajali glavnike Obrtno nabavno prodajni zadrugi v Kranju in Škofji Loki ter Okrajnemu magazinu v Kranju.

Zanimiva je kalkulacija pripravljanja in izdelovanja glavnikov, ki jo je leta 1949 naredil glavnikarski mojster Alojz Hafner iz Starega dvora. Nakupil je 100 kg volovskih in 200 kravjih rogov. Iz tega materiala je dobil 140 kg

»koscev«, 118 kg »špic«, 40 kg odpadkov ter imel 2 kg izgube. Iz 140 kg »koscev« je dobil 22 kg glavnikov, 89 kg odpadkov in imel 29 kg kala.

Zanimivo je, koliko ur porabijo za pripravo in izdelavo:

Žaganje rogov	6 ur	140 kg koscev
Palenje	70 ur	121 kg palenih plat
Krocenje	20 ur	100 kg krocenih plat
Kvečanje	28 ur	99 kg kvečanih plat
Prepalovanje	14 ur	96 kg prepaljenih plat
Risanje	10 ur	isto stanje
Obžagovanje	10 ur	61 kg glavnikov
Štosanje	15 ur	53 kg glavnikov
Posnemanje	32 ur	isto stanje
Žaganje zob	39 ur	35 kg glavnikov
Posnemanje na grobo	26 ur	
Posnemanje na fino	38 ur	
Piljenje zob	17 ur	
Štosanje na fino	16 ur	
Zakroženje	7 ur	24 kg glavnikov
Pufanje, izpiranje	45 ur	22 kg glavnikov
Poliranje na fino	17 ur	
Pakiranje in odprema	15 ur	

Izdelovanje glavnikov iz roženine je z zadnjimi tremi mojstri Alojzjem Bernikom iz Škofje Loke, Jakobom Žitnikom iz Hoste in Alojzjem Hafnerjem iz Starega dvora popolnoma prenehalo. Tradicijo glavnikarske obrti z novitetami pripravljajanja in izdelovanja glavnikov iz umetnih mas nadaljujejo le trije sinovi pokojnega glavnikarskega mojstra Alojza Bernika v Škofji Loki.

O p o m b e

1. P. Blaznik, Škofja Loka in loško gospostvo, Škofja Loka 1973, str. 122. — 2. AS Lj., Laibacher Kreis Rectificirte Dominical Ac. N 2. III. Th. N. 59. — 3. AS Lj., Ibid., N. 60. — 4. AS Lj., Franciscejski kataster za Škofjo Loko, Seznam hišnih števil za leto 1825, 1826. — 5. AS Lj., Bekanntnuss Tabellen N. 274—277. — 6. AS Lj., Franciscejski kataster za Puštal, Protocol der Bau Parcellen der Gemeinde Burgstall 1826. — 7. J. Jovan, Domače obrti na Kranjskem. Glavnikarstvo, Dom in svet 1905, str. 492. — 8. ŽU Šk. L., Rojstna knjiga XXII 1816—1827. — 9. A. Šk. L., F. Ob. Šk. L., t. e. št. 134, Obrtne zadeve (Seznam mojstrov). — 10. A. Šk. L., Akc. 194, Obrtno nadaljevalna šola 1887—1942. — 11.—16. A. Šk. L., Akc. 194, Obrtno nadaljevalna šola 1887—1942. — 17. A. Šk. L., F. Ob. Šk. L., t. e. št. 134, Obrtne zadeve (Seznam mojstrov). — 18. A. Šk. L., F. Ob. Šk. L., t. e. št. 96, Dražbe 1889—1941. — 19. Ibid. — 20. A. Šk. L., F. Ob. Šk. L., t. e. št. 132, Obrtno nadaljevalna šola 1873—1918. — 21. A. Šk. L., Akc. 194, Obrtno nadaljevalna šola 1887—1942. — 22. A. Šk. L., F. Ob. Šk. L., t. e. št. 132, Obrtno nadaljevalna šola 1873—1918. — 23. A. Šk. L., Akc. 194, Obrtno nadaljevalna šola 1887—1942. — 24. A. Šk. L., F. Ob. Šk. L., t. e. št. 132, Obrtno nadaljevalna šola 1873—1918. — 25. A. Šk. L., F. Ob. Šk. L., t. e. št. 73, Spisi in razglasi. — 26. A. Šk. L., ibid. — 27. A. Šk. L., Akc. 199, Obrtno nadaljevalna šola. — 28. A. Šk. L., Akc. 194, Obrtno nadaljevalna šola 1887—1942. — 29. A. Šk. L., F. Ob. Šk. L., t. e. št. 76. — 30. Privatni arhiv glavnikarskega mojstra Alojza Hafnerja iz Škofje Loke. — 31. A. Šk. L., F. Ob. Šk. L., t. e. št. 134. — 32. A. Šk. L., ibid. — 33. A. Šk. L., F. Ob. Šk. L.,

t. e. št. 132, Obrtno nadaljevalna šola 1873—1918. — 34. A. Šk. L., Popis prebivalcev za mesto in Puštal 1900. — 35. A. Šk. L., F. Ob. Šk. L., t. e. št. 132, Obrtno nadaljevalna šola 1873—1918. — 36. A. Šk. L., F. Ob. Šk. L., t. e. št. 133. — 37. A. Šk. L., F. Ob. Šk. L., t. e. št. 133. — 38.—43. Privatni arhiv Alojza Hafnerja iz Škofje Loke. — 44. A. Šk. L., F. Ob. Zminec, t. e. št. 23. — 45. A. Šk. L., F. Ob. Zminec, ibid. — 46. A. Šk. L., F. Ob. Šk. Loka, t. e. št. 135. — Kratice: AS Lj. = Arhiv Slovenije v Ljubljani, ŽU. Šk. L. = Župnijski urad v Škofji Loki, A. Šk. L. = Zgodovinski arhiv Ljubljana, oddelek v Škofji Loki.

Literatura in viri

1. P. Blaznik, Škofja Loka in loško gospostvo, Škofja Loka 1973. — 2. J. Jovan, Domače obrti na Kranjskem. Glavnikarstvo, Dom in svet. XVIII, 1905, str. 492—495. — 3. Nadškofijski arhiv, Ljubljana: Rojstna knjiga Škofja Loka 1623—1634, 1652—1662, 1736—1748, 1764—1775, 1856—1867, 1835—1860, 1871—1915, poročna knjiga Škofja Loka 1652—1680, 1683—1736, 1736—1771, 1771—1791, 1835—1890, 1891—1930, 1931—1964; mrliška knjiga Škofja Loka 1835—1870, 1871—1895, 1896—1920, 1921—1964; rojstna knjiga Stara Loka 1835—1870, 1872—1880, 1881—1920, 1921—1964; poročna knjiga Stara Loka 1750—1808, 1835—1910, 1911—1964; mrliška knjiga Stara Loka 1835—1890, 1891—1964; Altack Familienbuch 1839—1860, 1856—1867; Status animarum Stara Loka cca 1870; Zgodovinski zapiski Sal/Zg. z. Pok fas. 8; Pokornov arhiv Šk. Loka; Prepisi in regeste listin in neurejen Pokornov arhiv. — 4. Župni urad Škofja Loka: rojstna knjiga 1775—1792, 1784—1794, 1792—1804, 1794—1800, 1800—1804, 1804—1810, 1816—1827, 1828—1848, 1920—1924; poročna knjiga 1804—1809, 1804—1815, 1816—1835; cerkveni ženitovanjski oklici 1824—1852, 1852—1892; mrliška knjiga 1804—1815; 1816—1833. — 5. Župni urad, Stara Loka: rojstna knjiga 1790—1803, 1803—1808, 1808—1823, 1824—1842; poročna knjiga 1784—1815; mrliška knjiga 1791—1808, 1800—1814, 1815—1837. — 6. Arhiv Slovenije, Ljubljana: Bekanntnuss Tabellen, N. 274—277; Bekanntnuss Tabellen ober Krain N. 3/1757; Laibacher Kreis Dominical 2. I. Th; Laibacher Kreis Rectificirte Dominical Ac. N. 2. II. Th.; Laibacher Kreis Rectificirte Dominical Acten N. 277—281; Laibacher Kreis Rectificirte Dominical Acten N. 3—5; Franciscejski kataster za Mesto in Puštal. — 7. Zgodovinski arhiv Ljubljana, Oddelek v Škofji Loki: Zemljiške knjige; Fondi občine Škofja Loka, Zminec, Stara Loka (Obrtne in šolske zadeve); Občina Stara Loka (1909—1941) t. e. št. 2, 8, 7, 9; Občina Zminec t. e. št. 1—6, 22—24, 36—41; Občina Škofja Loka t. e. št. 6—8, 11, 17, 53, 71, 73, 76, 79, 85, 90, 92, 95, 96, 98, 116, 127, 132, 133, 134, 135, 136, 141. — 8. Privatni arhiv Alojza Hafnerja, glavninarskega mojstra v pokoju, Škofja Loka, Kidričeva 39. — 9. Informatorji: Janez Bernik, Jegorovo predmestje 29, Stane Božič, Novi svet 9, Rezka Dagarin, Puštal 2, Alojz Hafner, Kidričeva 39, Cilka Jenko, Puštal 39, Jože Jesenko, Puštal 15, Tončka Justin, Puštal 75, Antonija Kristan, Puštal 91, Helena Langerholc, Partizanska 7, Lojze Pleško, Puštal 65, Janez Sever, Puštal 31, Ana Volčič, Poljanska 26 in Jakob Žitnik, Hosta 10 ter Franc Kajzer, Križe 55. — 10. Biografski podatki o glavninkarjih v karkotekah Loškega muzeja.

Résumé

LA PRODUCTION DES PEIGNES SUR LE TERRITOIRE DE ŠKOFJA LOKA
À PARTIR DE LA MOITIÉ DU 18e SIÈCLE JUSQU'À LA MOITIÉ DU 20e SIÈCLE

D'après la tradition orale, l'artisanat de peignes aurait-été apporté à Škofja Loka par les habitants de Tolmin et de Vipava, il y a 230 ans. Cette tradition orale sur les rapports de commerce vivants entre les habitants de Škofja Loka et ceux de Tolmin et de Vipava a besoin d'une confirmation écrite.

Au milieu du 18e siècle, il y avait dans la ville 6 peigniers, dans la première moitié du 19e siècle, il n'y en avait que trois alors que dans le petit village typique de Puštal, l'artisanat de peignes ne venait que de fleurir. L'apprentissage chez un

maître peignier durait deux ou trois ans mais à partir de 1889, l'École professionnelle de perfectionnement devint obligatoire. Les apprentis et les ouvriers célibataires étaient logés et nourris chez leurs maîtres tandis que les ouvriers mariés travaillaient pour leurs maîtres au domicile. Au milieu du 20e siècle, il n'y avait à Škofja Loka que trois maîtres peigniers qui façonnaient des peignes en corne. Actuellement, la tradition de l'artisanat de peignes n'est conservée à Škofja Loka que par trois fils d'un maître peignier décédé qui façonnent des peignes en matière plastique.

Les matériaux des peignes en corne étaient les cornes de boeuf, de vache et de mouton. Le procédé de travail était divisé en phase de préparation et en phase de façonnage. Le devoir du préparateur était de scier et de brûler les cornes, de les comprimer et rebrûler, de les dessiner, de les ciseler et de les planer. Le façonnage consistait à scier les dents, à limer, à laver et à lisser les peignes. On produisait aussi des cuillères, les manches de fourchette en os, des bâtons de promenade et des coffins.